

Beste Klaas, beste Uri,

Heel fijn dat we op 16 juni de inbreng van Liberaal Groen voor het verkiezingsprogramma 2021 aan jullie mogen aanbieden. Wij hebben hard gewerkt aan onze input. We hebben 7 thematische brieven opgesteld, te weten: Energietransitie, Warmtetransitie, Kernenergie, Vliegen, Mobiliteit, Circulaire economie en Voedselvoorziening.

In februari zijn we begonnen met deze “thematische brieven”. Deze heeft het Liberaal Groen bestuur samen met experts in concept gemaakt. Daarna zijn ze gedeeld voor input met alle Liberaal Groen leden via email (815 leden), onze website, LG facebook groep (620 leden) en LinkedIn (977 leden). Vele tientallen mensen hebben input gegeven. Na verwerken heeft het bestuur de definitieve versies gedeeld met de verkiezingsprogramma-commissie en de desbetreffende Kamerleden.

De 7 brieven treffen jullie in dit document ter voorbereiding aan.

Op dit moment staat de teller voor dinsdagavond op 80 deelnemers. Dit zijn allemaal leden van Liberaal Groen en dus van de VVD. We beginnen om 19:30-20:30 met potentieel 30 min uitloop. Jullie ontvangen van tevoren van ons een link voor toegang.

Het programma ziet er als volgt uit:

- Intro Bram Cool + Moderator (5min)
- 3 thema's worden besproken, elk ca. 15 min:
 - 2 minuten introductie door auteur brief
 - 5-10 minuten Q&A via chat
 - 5 minuten reactie Klaas/Uri
- Wrap-up 5-min

De drie thema's zijn:

- Energietransitie. Dit is een combinatie van de brieven over de Energietransitie, de Warmtetransitie en Kernenergie
- Mobiliteit. Dit is een combinatie van de brief over Mobiliteit en Vliegen
- Circulaire Economie

Bij de sessie komende dinsdag zullen we debrief over voedselvoorziening niet behandelen. Die hoeft je wat ons betreft dus in de voorbereiding niet mee te nemen.

We verwachten dinsdag uiteraard niet dat jullie op alle punten een doortimmerd inhoudelijke reactie klaar hebben. Wel zijn we uiteraard benieuwd naar jullie reactie en het gesprek met jullie.

Wij zien uit naar onze online meeting komende dinsdag! Mochten jullie nog vragen of opmerkingen hebben dan kan je het beste contact opnemen met

Bram Cool (voorzitter) op bram.cool@iese.net of 06 19 781 727

DISCLAIMER:

Dit document bevat een opinie en is afkomstig uit het Thematisch Netwerk Liberaal Groen. Dit document heeft geen formele status binnen de VVD voor gebruik in beleid of bestuur. Het geeft houvast in onderlinge discussies en aanknopingspunten voor beleid in de toekomst. Liberaal Groen is het thematisch netwerk binnen de VVD dat een duurzame economische groei voorstaat. Liberaal Groen bespreekt de hedendaagse uitdagingen op het gebied van milieu, energie, klimaat, water en voedsel. Liberalen, van binnen én buiten de VVD, treffen elkaar om samen stappen te zetten in verduurzaming van politiek en beleid. Liberaal Groen is opgericht in 2008 en is sinds september 2016 een thematisch netwerk binnen de VVD.

Inhoudsopgave

De energietransitie, kansen creëren en doorpakken	3-5
Een liberale visie op de Warmtetransitie in Nederland	6-7
Kernenergie 2.0 – een troef voor een schone energiemix in 2050?	8-9
Oproep voor maatregelen om minder te vliegen en meer te trainen	10-11
Werken zal nooit meer hetzelfde zijn - een nieuwe kijk op mobiliteit	12
De circulaire economie als nieuw Nederlands verdienmodel	13-14
Bouwen aan een duurzaam voedselsysteem	15-17

Aan: VVD Verkiezingsprogramma commissie en Tweede Kamerfractie
T.a.v.: Uri Rosenthal en Mark Harbers
Van: Thematisch Netwerk Liberaal Groen (contactpersonen voor dit thema zijn Wouter Verduyn en Detlef Meijer)

Den Haag, 27 mei 2020

Betreft: de energietransitie, kansen creëren en doorpakken

Beste Uri, beste Mark,

Het Klimaatakkoord van Parijs uit 2015 heeft de energietransitie hoog op de politieke en maatschappelijke agenda gezet. Nederland heeft zich vastgelegd op een reductie van 49% CO₂ in 2030 en een CO₂-uitstoot van nagenoeg nul in 2050¹.

Waar staan we?

De energietransitie biedt ongelooflijk veel kansen. Kansen op een betere toekomst en kansen voor krachtige innovaties. We kunnen nieuwe economische kansen creëren door te investeren in een toekomst met lagere CO₂-footprint, minder schadelijke stoffen in onze leefomgeving en 'climate-resilient' infrastructuur.

Het prettige beeld dat we 30 jaar de tijd hebben, is echter misplaatst². De opgave om onze manier van werken en leven in lijn te brengen met de doelen van 'Parijs' is immens en vergt keihard werken. Het vergt een krachtige en duidelijke overheid en een brede betrokkenheid van bedrijven en burgers. De VVD, als partij van doeners, is het beste gepositioneerd om een betaalbare energietransitie waar te maken.

Gegeven de grootte van de opgave, moeten we door blijven werken aan de klimaatdoelen, ondanks de coronacrisis. Die crisis biedt in sommige opzichten zelfs een extra impuls voor heroverwegen van sommige verworvenheden die vanzelfsprekend leken (wereld omspannende 'just in time' waardeketens, strak geoptimaliseerde intensieve landbouw, bachelors parties in Barcelona, etc.). De titel van het adviesrapport van de Commissie Remkes over de stikstofproblematiek geeft hiervoor als het ware een aanmoediging: "Niet alles kan".

Wat doen doeners om de realisatie van de energietransitie te versnellen?

Liberaal Groen stelt negen punten voor: samen een pakket aan passende prikkels en stimuleringsmaatregelen die de juiste randvoorwaarden scheppen. Zo jagen we innovatie aan stimuleren we bedrijven en consumenten keuzes te maken die bijdragen aan het halen van de doelstellingen van 'Parijs'.

1. We voeren het Klimaatakkoord 2019 uit en nemen het Urgendavonnis serieus
VVD is van afspraak=afpraak. Dus 49% CO₂-reductie in 2030; en adequate maatregelen om aan het Urgendavonnis te voldoen. En als het slimmer, goedkoper of sneller kan, dan doen we dat natuurlijk. Tegelijk blijven we ook realistisch: we rekenen vóór 2030 niet op groene waterstof of kernenergie. Die dragen, zelfs als we er vandaag fors in zouden investeren, de komende 10 jaar niet of nauwelijks bij aan de klimaatdoelen.
2. De overheid biedt duidelijkheid
De overheid maakt langjarig stabiel beleid, dat de markt uitdaagt en de consument prikkelt in beweging te komen. De veel sneller dan verwachte prijsdalingen van 'wind op zee' zijn sterk gestimuleerd door de tenders die VVD-minister Henk Kamp heeft uitgezet.

¹ Het gaat formeel om reductie van de uitstoot van alle broeikasgassen. CO₂ en methaan zijn de belangrijkste. Waar we in deze brief spreken over "CO₂" bedoelen we alle broeikasgassen.

² McKinsey Quarterly (april 2020): Climate math: what a 1,5 degree pathway would take. "All the scenarios, we found, would imply the need for immediate, all-hands-on-deck efforts to dramatically reduce GHG emissions".

3. De vervuiler ruikt op of betaalt; in ieder geval via een (voorspelbaar) oplopende CO₂ minumprijs
Dit is een zeer liberaal uitgangspunt. Het is vanzelfsprekend dat je je rommel opruimt of dat 'externaliteiten' ingeprijsd worden³. Dat betekent onder meer dat CO₂ een prijs krijgt die prikkelt tot reductiemaatregelen en die voorlopers een goed perspectief biedt. Een goede CO₂-prijs heeft diverse voordelen, o.a.: de benodigde omvang van innovatiesteun en subsidies, die ook het risico hebben dat ze werking van de markt verstoren, kan omlaag. En CO₂-“arme” producten krijgen een aantrekkelijker prijs, wat ons gedag als consument beïnvloedt.
Voor grote bedrijven is Liberaal Groen voorstander van continueren en verbeteren van het Europese emissiehandelssysteem ETS. Het ETS heeft werking voor ca. 45% van de Europese uitstoot. Voor de non-ETS-bedrijven pleit Liberaal Groen ook voor een faire beprijzing van de CO₂-uitstoot. Dit kan voor de overheid budget neutraal. De specifieke instrumenten voor bijvoorbeeld de industrie, energiesector, luchtvaart en landbouw kunnen verschillen.
Verder steunt Liberaal Groen de plannen voor een Carbon Border Tax van de Europese Commissie, voor een 'level playing field' tussen bedrijven van binnen en van buiten EU-landen.
4. De energietransitie is betaalbaar; de VVD blijft scherp op de meest kosteneffectieve oplossingen
Volgens het Planbureau voor de Leefomgeving kost uitvoering van het Klimaatakkoord in 2030 ca. € 2 miljard aan nationale kosten⁴ (ca. 0,25% van het BNP in 2019). De energietransitie is dus zeer betaalbaar. Voor de uitvoering van het Klimaatakkoord zijn nog veel routes mogelijk. Er is een reëel risico dat er ook veel pleidooien zijn voor suboptimale oplossingen. De VVD moet zich sterk blijven maken voor de meest kosteneffectieve oplossingen, naast het proportioneel steunen van veelbelovende nieuwe technologieën. Mogelijk hergebruik van bestaande energie-infrastructuren betrekken we uiteraard bij het beoordelen van kosteneffectiviteit.
Overigens zijn er veel investeringen in de transitie die we gewoon terugverdienen, die banen opleveren en/of waar we als Nederland aan kunnen verdienen. Verder voorkomen verstandige investeringen ook schade en kosten door klimaatverandering.⁵
5. Nederland zet fors in op innovatie + (her)scholing
We versterken onze technische bedrijvigheid door meer te investeren in innovatie en (her)scholing/opleiding voor technische beroepen. Nederland heeft een krachtig instrumentarium dat veelbelovende technologieën ondersteunt in de verschillende fases van ontwikkeling naar marktintroductie. Zo nodig is er, alleen tijdelijk, exploitatiesteun, zoals bijvoorbeeld met de SDE++.
Het Klimaatakkoord is een banenmachine: er ontstaan veel meer nieuwe banen dan er banen verloren gaan. Aantrekken van goed gekwalificeerde mensen is een uitdaging. Fors inzetten op (her)scholing/opleiding voor technische beroepen vergroot de kansen van het Nederlandse bedrijfsleven.
6. Alle technologieën zijn nodig; de VVD blijft wel technologie neutraal
Liberaal Groen vindt het doel van CO₂-reductie leidend. Daarbij is een mix nodig van alle technologieën die betaalbaar zijn. Ook controversiële technologieën, zoals kernenergie, biomassa, biofuels, CC(U)S⁶ of technologieën die zich nog moeten bewijzen, dienen serieus overwogen worden.
De opgave om CO₂-emissies in het benodigde tempo terug te dringen is zo groot⁷, dat Liberaal Groen – ondanks het uitgangspunt van techniek-neutraliteit – wel speciale aandacht vraagt voor 'grote klappers':

³ Externaliteit: niet gecompenseerde, door derden gemaakte kosten of geleden schade als gevolg van een economische activiteit.

⁴ <https://www.pbl.nl/publicaties/effecten-ontwerp-klimaatakkoord> (maart 2019)

⁵ Schatting Wereldbank: klimaatactiviteit zou het mondiale BBP jaarlijks met ten minste 5 % zou kunnen verminderen, terwijl de prijs van de noodzakelijke actie jaarlijks 1 % van het mondiale BBP kan zijn. Elk jaar dat we niet de nodige maatregelen nemen om de klimaatverandering te stoppen, zal nog eens \$ 500 miljard aan de kosten van klimaatactiviteit toevoegen.

⁶ S (Carbon Capture, Use and Storage; opslag of gebruik van CO₂)

⁷ McKinsey Quarterly (april 2020): Climate math: what a 1,5 degree pathway would take. "All the scenarios, we found, would imply the need for immediate, all-hands-on-deck efforts to dramatically reduce GHG emissions".

technologieën die kansrijk lijken voor opschaling: kernenergie, (groene) waterstof en negatieve emissies (zoals aanplanten van bomen en CC(U)S). De VVD moet pro-actief stappen zetten om te kijken hoe deze technologieën voor én na 2030 kunnen bijdragen, uiteraard ook kosteneffectief en maatschappelijk gedragen.

Grote innovaties die al gauw tientallen miljoenen Euro's aan innovatiebudget vergen, doen we bij voorkeur in nauwe samenwerking met andere EU-landen. Zo verdelen we de innovatie-investeringen over meerdere partnerlanden en kunnen we waarschijnlijk ook meer snelheid maken.

Overigens mogen innovatieve technologieën geen verlamrende werking hebben op de energietransitie: we houden vast aan tussentijdse doelstellingen, zoals de doelen voor 2030, en staren ons niet blind op veelbelovende innovaties die zich nog moeten bewijzen.

7. We belasten vliegen op minder dan 800 km zwaarder

De VVD gaat vliegen op afstanden van minder dan 800 km extra belasten. Deze heffing gaat direct naar het spoor dat op hernieuwbare energie rijdt. Verder pleit Liberaal Groen voor een betere samenwerking tussen de staatsdeelnemingen KLM en Prorail/NS om op die manier ook CO₂ te reduceren.

8. De landbouwsector en onze voedselketens hebben een Klimaatakkoord+ nodig

In Nederland hebben we een extreem productieve landbouwsector die de tweede exporteur ter wereld is. Toch is het van belang te erkennen dat landbouw en veeteelt wereldwijd 20% bijdragen aan de uitstoot van broeikasgassen. Hiervan is 70% afkomstig van vleesproductie van herkauwers⁸; ook de verspilling van een derde van ons voedsel (in productie en consumptie) draagt bij aan de emissies.

De afspraken in het Klimaatakkoord voor het cluster landbouw zijn nog sterk beïnvloed door direct belanghebbenden. De dynamiek in het stikstofdossier toont aan dat hervorming van de landbouw complex is.

De coronacrisis kan een opening bieden om de stappen naar een circulaire landbouw die Minister Schouten voorstaat, vaart te laten krijgen. Liberaal Groen roept de VVD op om in de volgende regeerperiode te onderzoeken hoe die aanpak in de landbouwsector beter af te stemmen is op de noodzakelijke reducties van broeikasgassen. Zeg maar: een Klimaatakkoord+ aanpak.

9. European Green Deal (EGD) en Nederlandse aanpak versterken elkaar

Nederland werkt actief samen – met in ieder geval een sterke ‘coalition of the willing’ (denk: Duitsland, Scandinavische landen) – om de doelen van de EGD te gaan realiseren. Belangrijk daarbij is wel dat er een ‘level playing field’ blijft bestaan opdat we bedrijven uit deze “voorhoede” niet benadelen t.o.v. bedrijven uit andere landen. We houden een scherp oog voor het ontwikkelen van innovatieve oplossingen met Europese partners.

Hartelijke groet, Thematisch Netwerk Liberaal Groen

⁸ Pagina's 5 en 7 van McKinsey Quarterly (april 2020): [Climate math: what a 1,5 degree pathway would take](#)

Aan: VVD Verkiezingsprogramma commissie en Tweede Kamerfractie
T.a.v.: Uri Rosenthal en Mark Harbers
Van: Thematisch Netwerk Liberaal Groen (contactpersonen voor dit thema zijn Margreet van Gastel en Detlef Meijer)

Den Haag, 17 mei 2020

Betreft: een liberale visie op de Warmtetransitie in Nederland

Beste Uri, beste Mark,

De warmtetransitie in de gebouwde omgeving is een belangrijk element uit de energietransitie. In het Klimaatakkoord is afgesproken dat er in 2030 49% en in 2050 95% CO₂-reductie (tov 1990) behaald moet worden. Vijf clusters zullen dit moeten realiseren. Het cluster Gebouwde Omgeving (GO) zal hiervan 3,4 megaton CO₂-reductie moeten behalen. Qua hoeveelheid beperkt, maar qua impact voor huis- en pandeigenaren en huurders een complexe en ingrijpende opgave. In het Klimaatakkoord is afgesproken dat er oplopend naar 200.000 woningen per jaar verduurzaamd moeten worden. Dit zal uiteindelijk leiden tot 1,5 miljoen verduurzaamde woningen in 2030.

De warmtetransitie is een lastig thema voor de VVD. Als liberaal willen we dat elk individu en bedrijf zijn eigen keuze kan maken hoe de woning of pand van warmte te voorzien. Tegelijkertijd vinden wij als VVD dat de energietransitie betaalbaar moet zijn en zoeken we naar de laagste maatschappelijke kosten. Dit wringt. In het Klimaatakkoord is gekozen voor de 'wijkenaanpak'; gemeenten bepalen wanneer en hoe een wijk van het aardgas gaat. Overigens kunnen woning- en pandeigenaren zelf tot dat moment al wel stappen zetten, bijvoorbeeld (rendabele) isolatie aanbrengen.

Het gevolg van de wijkenaanpak is dat individuen die het niet eens zijn met de keuze in de wijk, tegen hun wil van het aardgas af moeten. En dat wringt met het liberale gedachtegoed. Maar iedereen de eigen keuze laten is maatschappelijk onbetaalbaar; er kan namelijk niet in elke wijk een groengasnet, een warmtenet en een verzaamd elektriciteitsnet aangelegd en geëxploiteerd worden.

Gezien deze context stelt Liberaal Groen de volgende acht punten voor het verkiezingsprogramma voor:

1. Isolatie is stap 1. De goedkoopste energie, is niet-gebruikte energie. Dus: hoe beter geïsoleerd, hoe lager de warmtevraag, hoe lager de CO₂-uitstoot. Wij pleiten voor het stopzetten van elke vorm van subsidie op isolatie. Zowel voor individuele woningbezitters, als voor woningbouwverenigingen, vastgoedinvesteerders, bedrijven, etc. De reden hiervoor is dat isolatie in heel veel gevallen reeds rendabel is. Wel zullen faciliteiten (leningen) voor financiering van isolatiemaatregelen nóg toegankelijker gemaakt moeten worden. Tevens moet isolatie fiscaal gestimuleerd worden.
2. Een goed liberaal is **technologieneutraal**, ook als het om warmtetechnieken gaat. We sluiten geen techniek uit, noch bevoordelen we een techniek. We zorgen voor een gelijk speelveld. De laagste maatschappelijke kosten per vermeden ton CO₂ zijn daarbij leidend. Wel dienen we intelligent om te gaan met bestaande infrastructuur; dit houdt in dat we nu geen besluiten moeten nemen die barrières opwerpen om toekomstige technologieën te kunnen faciliteren. Denk hierbij aan waterstof bijmengen in het bestaande gasnet. Hoewel wij direct de kanttekening plaatsen dat wij van waterstof in de gebouwde omgeving voor 2030 weinig tot niets verwachten.
3. Om het individu in control te laten (wat ook is vastgesteld in het EU Clean Energy Package) moeten bewoners -en bedrijven- kunnen participeren in het warmtebedrijf. Dit **participatiemodel** is in Scandinavische landen zeer succesvol.

4. De **warmtemarkt** willen we geordend hebben op een manier dat er geen partijen worden uitgesloten, maar zodanig dat er juist zoveel mogelijk partijen worden gestimuleerd om te participeren in de warmtemarkt. Tevens moet de **marktordening** innovatie sterk stimuleren.
5. **Maatschappelijke kosten** zijn leidend in de besluitvorming rondom de manier van aardgasvrij verwarmen. Het kan niet zo zijn dat de keuze van een individu (persoon of bedrijf) leidt tot onevenredig hoge maatschappelijke kosten.
6. Zoals in het Klimaatakkoord is afgesproken zal de **energiebelasting op aardgas** moeten blijven stijgen voor zowel particulieren als bedrijven. Dit is essentieel om te bewegen naar een gelijk speelveld tussen aardgas en andere vormen van verwarming.
7. Indien bewoners (en bedrijven) hun warmte ontvangen via een collectieve infrastructuur (gas, elektriciteit of warmte) ontstaat er een **natuurlijk monopolie**. Daarom zal de consument **beschermd** moeten worden tegen deze monopolist.
8. **Subsidies** zijn (helaas nog) onontbeerlijk in deze fase van de warmtetransitie. De onrendabele top (het verschil met de huidige referentie aardgas) is nog te hoog. We pleiten ervoor de SDE++ op warmtebronnen te versterken. De SDE++ zal een gelijk speelveld moeten creëren tussen warmtetechnieken zodat er zoveel mogelijk CO₂-reductie met zo min mogelijk subsidiegeld wordt gerealiseerd.

Wij werken graag samen aan een bijdrage voor het volgend verkiezingsprogramma.
Graag vernemen wij uw reactie,

Thematisch Netwerk Liberaal Groen

Aan: VVD Verkiezingsprogramma commissie en Tweede Kamerfractie

T.a.v.: Uri Rosenthal, Klaas Dijkhoff, Mark Harbers

Den Haag, 12 juni 2020

Betreft: Kernenergie 2.0 - onderdeel van een schone energiemix in 2050

Geachte heer Rosenthal, beste Uri, geachte heer Harbers, beste Mark,

Voor het tegengaan van klimaatverandering hebben landen wereldwijd zich gecommitteerd aan het Parijsakkoord. Om dit te halen, zullen we CO₂-uitstoot van onze energiemix drastisch moeten verlagen. Daarbij sluiten wij geen technologieën bij voorbaat uit, en dus brak de VVD eerder een lans voor het (weer) bespreekbaar maken van kernenergie. Maar wat zou de VVD nog meer kunnen doen?

Als liberalen zijn we voorstander van marktwerking en wordt technologie-neutraal energiebeleid nagestreefd; een goed functionerende energiemarkt kan immers het beste bepalen hoe op een economische manier onze energievoorziening in te richten, daarbij geholpen met een aflopend Europees plafond voor CO₂-emissie rechten in het ETS om op de meest efficiënte manier emissiereductie te bewerkstelligen. Kernenergie in huidige vorm kent echter hoge kapitaalkosten en lang niet alle problemen zijn reeds opgelost, waaronder het kernafval. Toch is het, anders dan soms wordt aangenomen, een relatief schone en veilige energiebron die kan voorzien in stabiele en betrouwbare elektriciteitsproductie. Ook het IEA¹ en IPCC² maken duidelijk dat voor het behalen van de klimaatdoelen in 2050, de toepassing van kernenergie onontbeerlijk is. Het is daarom goed om alle opties open te houden en kernenergie steeds ter overweging mee te nemen in Nederlands energiebeleid, onder meer om geen investeerders bij voorbaat af te schrikken. Daarin kan de overheid ook bijdragen aan een beter investeringsklimaat door kaders en termijnen te verduidelijken, bijvoorbeeld voor certificering, vergunningstrajecten en de afhandeling van ontmantelingskosten³.

Voor de bouw van nieuwe kerncentrales roepen vergelijkbare projecten het beeld op van kapitaalintensieve, grootschalige NIMBY-projecten met lange doorlooptijden, welke bovendien alleen van de grond lijken te komen met langdurige prijsgaranties (en überhaupt investeerders). Voor ons dichtbevolkte Nederland kan in elk geval worden gesteld dat een dergelijk project pas na 2030 zou kunnen worden opgeleverd, daarbij uitgaand van reeds aangewezen locaties Eemshaven, Maasvlakte, en Borssele⁴. Voordat we nieuwe kerncentrales bouwen, is het daarom misschien slimmer om eerst de exploitatie van bestaande centrales te evalueren. Mits het veilig kan, zouden bestaande centrales langer open kunnen blijven. Het is tevens in het Nederlands belang om daarbij over de landsgrenzen te kijken en de uitfasering van kernenergie met buurlanden zoals Duitsland te coördineren; het is echt zonde om nieuwe centrales te bouwen als deze elders vroegtijdig worden afgebroken.

Nederland zou voor de toepassing van kernenergie het beste kunnen inzetten op internationale samenwerking en het ondersteunen van innovatie. Dit kan door kennis, budget en eventueel een testlocatie beschikbaar te stellen. Nieuwe vormen van kernenergie bieden daarbij perspectief: van kleinere modulaire reactoren (SMR) ontworpen voor de assemblagelijnen tot het verminderen of zelfs recyclen van kernafval door gebruik van thorium of gesmolten zout: deze 'vierde generatie' hoopt het vertrouwen in kernenergie nieuw leven in te blazen. Eerder hebben we andere technologieën zoals zonne- en

¹ International Energy Agency (IEA), Paris 2019 - [Nuclear Power in a Clean Energy System](#)

² International Panel on Climate Change (IPCC), Geneve 2018 - [Special Report: Global Warming of 1.5C, Ch. 2.4.2.1](#)

³ NRC 9-mei-2018 over GKN en Kerncentrale Dodewaard: "[Wie vult de pot van de verlaten centrale?](#)"

⁴ zie ook brief Nr.1 van de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie - [Kamerstuk 32 645, feb-'11](#)

windenergie tijdelijk ondersteund om toetreding tot de markt te bevorderen en kosten naar beneden te krijgen. En met succes: het Nederlands tender-model voor onder andere SDE+-subsidies en wind op zee wordt wereldwijd geroemd voor haar competitieve resultaten en het stimuleren van innovatie. Op eenzelfde manier zou Nederland een belangrijke rol kunnen spelen in de volwassenwording van nieuwe, kleinschalige vormen van kernenergie. Kernenergie is daarbij geen alternatief, maar juist een toevoeging aan de energiemix.

Als VVD nemen wij verantwoordelijkheid en komen wij dus onze afspraken naar volgende generaties na. In onze zoektocht naar een optimale, toekomstige energiemix zijn we realistisch en dus denken we twee keer na voordat we langdurige prijsgaranties afgeven. Maar dit betekent ook dat we technologieën niet zomaar uitsluiten en als nodig bereid zijn nieuwe technologieën tijdelijk te ondersteunen in het belang van innovatie. Op die manier kunnen we als klein land zowel voorzien in onze energiebehoefte als een grote impact maken op het tegengaan van klimaatverandering. Graag vernemen wij uw reactie,

Thematisch Netwerk 'Liberaal Groen'

Aan: VVD Verkiezingsprogramma commissie en Tweede Kamerfractie
T.a.v.: Uri Rosenthal en Remco Dijkstra

Den Haag, 5 maart 2020

Betreft: oproep voor maatregelen om minder te vliegen en meer te trainen

Geachte heer Rosenthal, geachte heer Dijkstra, beste Remco,

Liberaal Groen vraagt graag je aandacht voor het volgende:

De milieubelasting van vliegen blijft toenemen; voorziene maatregelen beschermen de status quo.

Niemand betwijfelt dat goede internationale bereikbaarheid en de luchtvaartsector belangrijk zijn voor Nederland. En niemand betwijfelt dat vliegtuigen impact hebben op ons milieu, en daarbij naast geluidshinder ook uitstoot van (ultra)fijnstof, NOx bovenal CO₂ veroorzaken. Zo staat een retourtje Thailand gelijk aan 6 jaar vegetarisch eten¹.

De luchtvaart stoot in Nederland nu 6.5%² uit van alle CO₂. Zelfs als we niet méér gaan vliegen, zal dit percentage snel oplopen omdat door het Nederlandse klimaatakkoord de uitstoot in alle andere sectoren veel harder gaat dalen dan dat vliegtuigen zuiniger worden. En de realiteit is overigens dat het aantal vliegbewegingen blijft stijgen. Des te meer reden om vooruit te kijken en ook onze luchtvaartsector toekomstbestendig in te richten.

Als partij hebben we ons gecommitteerd om de klimaatdoelstellingen van Parijs te halen. En in het Nederlandse klimaatakkoord werken we als coalitiepartner actief mee aan de doelstelling van 49% CO₂-reductie in 2030. Maar de luchtvaartsector, die buiten 'Parijs' is gebleven, ontzien we grotendeels, omdat het een thema is dat in internationaal verband moet worden aangepakt. Met de huidige – veel te beperkte – maatregelen op nationaal niveau, stimuleren we geen innovatie. Het plan dat er nu ligt voor een nationale vliegbelasting van € 7,50 vanaf 2021, slaat geen deuk in een pakje boter⁴. Het is onvoldoende om gedrag te beïnvloeden en leidt onvoldoende tot pariteit met andere vervoersmodaliteiten. Het kan niet zo zijn dat een kaartje met de trein naar Parijs € 122 kost, en een enkeltje Milaan met het vliegtuig € 36. Zonder goede economische prikkel op het beperken van de CO₂-uitstoot komt innovatie niet snel genoeg van de grond. Met name op de kortere afstanden moet de trein zowel qua kosten als qua reistijd competitief worden met vliegen.

Een belasting per vliegbeweging of 'vliegtaks' is geen liberaal middel dat gedrag en innovatie stimuleert, maar gewoon een heffing die het voor Nederlanders duurder maakt om te vliegen. Veel liever ziet Liberaal Groen een bronbelasting op kerosine. Natuurlijk het liefst in internationaal verband, maar indien dat niet mogelijk is, dan op landelijk niveau. Dit is niet alleen eerlijk naar andere mobiliteiten, maar stimuleert ook daadwerkelijk de luchtvaartsector om efficiëntere en schonere technologieën toe te passen.

¹ www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/retourtje-thailand-dat-is-6-jaar-lang-geen-vlees-eten~b9a42487/

² www.cbs.nl/nl-nl/faq/luchtvaart/hoeveel-uitstoot-veroorzaakt-de-nederlandse-luchtvaart-

⁴ www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/milieubelastingen/vliegbelasting

De (bewegings)vrijheid van de één houdt op waar die van een ander begint. Dat is het liberale principe dat toepasbaar is bij de overwegingen om anders met vliegen om te gaan. Want door nu veel te goedkoop en onverantwoord te vliegen, beperken we volgende generaties in hun veiligheid en welvaart. Het liberale kader “de vervuiler betaalt” is hier daarom prima van toepassing.

Liberaal Groen roept de VVD-fractie op om met effectieve maatregelen te komen waarbij vliegen op kerosine evenredig wordt belast zodat ook door de luchtvaartsector een eerlijke en vergelijkbare prijs wordt betaald voor CO₂. Dit laat zien dat we verantwoordelijkheid nemen voor het halen van ‘Parijs’ en maakt alternatieven zoals de trein binnen Europa aantrekkelijker. Tegelijkertijd zal er moeten worden geïnvesteerd in deze alternatieven, zoals betere infrastructuur voor hogesnelheidstreinen op korte afstanden binnen Europa. Juist op die manier kunnen wij onze mobiliteit toekomstbestendig inrichten.

We werken graag samen naar een gezamenlijke bijdrage aan het verkiezingsprogramma voor de Tweede Kamerverkiezingen 2021.

Wij horen graag je reactie,

Thematisch Netwerk Liberaal Groen

Aan: VVD Verkiezingsprogrammacommissie en Tweede Kamerfractie
T.a.v.: Uri Rosenthal en Remco Dijkstra

Den Haag, 11 juni 2020

Betreft: Werken zal nooit meer hetzelfde zijn - een nieuwe kijk op mobiliteit

Geachte heer Rosenthal, beste Uri, geachte heer Ziengs, beste Erik,

“Als we straks weer allemaal richting het werk gaan reizen, komen we weer in de oude fileproblematiek terecht. Om dat te voorkomen hoeft maar 10 tot 15 procent thuis te werken. En dus zou ik ook de oproep willen doen om dat veel meer te blijven doen”, aldus minister Cora van Nieuwenhuizen op 26 april bij WNL.

Medio maart dachten we nog dat het gedwongen thuiswerken hooguit een paar weken zou duren, want het was soms behelpen; kinderen en partner thuis, gedoe met internetverbindingen, huishoudelijke beslommeringen en nog veel meer ongemakken. Ook het vinden van een goede samenwerkingsmodus was lastig. Niet even bij je collega's langslopen voor duiding, informatie of gewoon een kop koffie maar afspraken maken en bellen via Skype, Zoom of Teams. Inmiddels heeft ons werk een heuse, haast onomkeerbare digitale transformatie ondergaan.

Met elke persconferentie van Mark Rutte werd duidelijker dat die paar weken wel eens een paar maanden konden gaan worden. Dat dwong ons tot het vinden van meer structurele oplossingen en het zoeken naar een beter ritme. De werkplekken in huis zien er steeds meer uit als echte werkplekken, internetverbindingssissues zijn verholpen, er zijn afspraken gemaakt over het nemen van pauzes, enz. Het thuiswerken begon te werken. Zo werd langzamerhand, en tegen de verwachting van velen in duidelijk dat er toch ook wel flinke voordelen zijn verbonden aan deze bizarre situatie -want dat is het natuurlijk wel-, zeker nu de kinderen weer een aantal dagen per week naar school gaan. Daarnaast scheelt het thuiswerken enorm in reistijd en fileleed, een prettige bijkomstigheid.

Het lijkt er op dat deze situatie voor velen in ieder geval tot 1 september gaat duren en langer is niet uitgesloten. En zelfs als er op 1 september flinke versoepelingen komen, betekent dat niet dat we met z'n allen weer terug naar kantoor kunnen. Verre van, vermoedelijk. Maar hoe erg is dat? Voor steeds meer Nederlanders is deze situatie de nieuwe realiteit. Zij hebben zich ernaar geschikt en beginnen er de vruchten van te plukken.

Wij steunen daarom de oproep van Cora van Nieuwenhuizen van harte. Laat thuiswerken de norm worden! Niet meer 1 of 2 dagen per week thuiswerken maar 1 of 2 dagen of dagdelen op kantoor werken. En ondersteun daarom als overheid ook het bedrijfsleven in initiatieven zoals 'Anders Reizen', die keuzevrijheid vergroten. Zo dragen we samen bij aan een efficiënte mobiliteit, het verminderen van CO2-uitstoot en vergroten we onze algehele welvaart!

Goed, dan gaan we vaker thuiswerken. Maar wij moeten ook dit momentum aangrijpen om te veranderen hoe wij ons door ons land en stad bewegen. Uit data van de Europese Ruimtevaartorganisatie (ESA) dat de uitstoot van stikstofdioxide enorm is afgenomen gedurende de coronacrisis. Weinig verassend, gezien het minimale weg- en vliegverkeer in Nederland. Ook het bedrijfsleven lijkt zonder een veelvoud aan zakelijke vluchten goed zijn weg te vinden, waarbij de wereld digitaal verbonden blijft.

Dit laat glashelder zien dat wij met ons gedrag invloed kunnen hebben op onze leefomgeving. Een beter milieu begint blijkbaar echt bij jezelf. De huidige ontwikkelingen maken dat we andere keuzes in mobiliteit moeten faciliteren. Deelfietsen, elektrische deelscooters en elektrische deelauto's zijn de toekomst. In plaats van meer infrastructuur, zal moeten worden ingezet in slimmer gebruik van bestaande infrastructuur door te investeren in zogenaamde mobiliteitshubs, waar meerdere vervoersmodaliteiten zoals OV en deelmobiliteit bij elkaar komen. Een einde aan ellenlange files, geen omkijken meer naar een dure parkeerplek, goed voor de luchtkwaliteit in de stad en minder grote structurele vervoersbewegingen in grote steden, wat ook bijdraagt aan de verkeersveiligheid.

De corona-crisis heeft een grote invloed op onze manier van leven, maar zet ons ook aan het denken. 'Never waste a good crisis' zou ook moeten opgaan voor de manier waarop we ons verplaatsen. Als we thuiswerken omarmen, anders gaan nadenken over onze infrastructuur, kunnen we niet alleen het milieu en de portemonnee sparen, maar ook ons levens-comfort verhogen. Wij werken graag samen aan een bijdrage voor het volgend verkiezingsprogramma. Graag vernemen wij uw reactie,

Thematisch Netwerk Liberaal Groen

Aan: Uri Rosenthal, VVD Verkiezingsprogramma commissie
Erik Ziengs, Tweede Kamerfractie,
Jan Huitema, Fractie Europees Parlement

Den Haag, 19 april 2020

Betreft: De circulaire economie als nieuw Nederlands verdienmodel

Beste Uri, Erik, Jan,

Een sterke Nederlandse economie drijft op het creëren van toegevoegde waarde welke wij alleen in stand kunnen houden door continu te innoveren. In onze bestaande 'lineaire' economie gaat echter veel waarde onnodig verloren als gevolg van verspilling, vervuiling en vernietiging. Bekende voorbeelden zijn de 'plastic soep' in oceanen, overmatig textielgebruik (fast fashion), voedselverspilling, het wegwerpen van hoogwaardige elektronica en het slopen van gebouwen. Als we onze economie ook in de 21ste eeuw gezond willen houden zullen we ons systeem daarom echt anders moeten gaan inrichten¹.

In een 'circulaire' economie bestaat afval niet langer, maar wordt de waarde van materialen zo lang mogelijk behouden en hiermee nieuwe waarde gecreëerd. Dit vergt dat we onze producten anders gaan ontwerpen en productieketens anders gaan inrichten, zodat grondstoffen optimaal maar ook steeds opnieuw kunnen worden gebruikt. Een circulaire economie richt zich op duurzame economische groei die niet meer is gekoppeld is aan de extractie van grondstoffen. Om deze reden draagt een circulaire economie tevens bij aan de energietransitie. Immers, door minder materialen te gebruiken, te vervoeren en de bestaande materialen slimmer te gebruiken, kunnen we onze energiegebruik en de hieruit voortkomende CO2-uitstoot tot wel 30% helpen reduceren²

Nederland heeft volop kennis in huis voor de totstandkoming van een circulaire economie, zoals de beste industriële vormgevers en sterk verweven industrie-clusters. We kunnen daarmee wereldwijd de toon zetten. Nederland heeft tevens de hoogste secundaire inzet van materialen in heel Europa: gemiddeld recyclen we 1,7 duizend kilo per jaar per inwoner³. Om in 2050 een volledig circulaire economie te realiseren⁴, kan de overheid de transitie naar een circulaire economie versnellen door de spelregels aan te passen, ons fiscaal stelsel anders in te richten en zelf als 'launching customer' op te treden.

Hierbij moet echter worden genuanceerd, dat de 'circulaire economie' in beleid geen doel op zich moet worden, als we daarbij de onderliggende redenen voor een circulaire economie uit het oog verliezen. Het huidige VANG-beleid is bijvoorbeeld sterk gericht op het reduceren van restafval, wat in de uitwerking betekent dat steeds meer aparte afvalstromen worden afgesplitst, om daarmee de resterende 'rest-afval'-stromen te verminderen⁵. Het resultaat hiervan is de inefficiënte inzameling en verwerking van lage kwaliteit plastic afval dat niet goed kan worden hergebruikt. Het is niet duurzaam om als consumenten onnodig veel plastic te gebruiken, dit apart te scheiden en te laten vervoeren, om uiteindelijk alsnog te

¹ Ellen MacArthur Foundation (2015). [Growth Within: a circular economy vision for a competitive Europe](#).

² Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), 2018. [Kan de circulaire economie een bijdrage leveren aan de energietransitie?](#)

³ Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), 21-02-2020. [Circulaire Economie in Nederland](#)

⁴ Rijksoverheid, 14-9-2019. Alle grondstoffen hergebruiken in 2050. [Alle grondstoffen hergebruiken in 2050](#)

⁵ Volkskrant, 10-7-2019. Hugo Bellaart (VVD Gooise Meren) [Verwerking van ons plastic afval is een drama](#)

laten verbranden. De oplossing zou aan het begin van de keten moeten liggen door beter te ontwerpen, afspraken met distributeurs te maken en een goede scheiding bij afvalverwerkers te ondersteunen voor hergebruik in de industrie. In een circulaire economie dient de gehele keten verantwoordelijkheid te nemen voor het gebruik van grondstoffen, en ligt de verantwoordelijkheid niet alleen bij de consument.

De Europese Commissie heeft recent een actieplan aangekondigd voor de circulaire economie⁶, met maatregelen die wij als VVD meteen zouden moeten omarmen: regels moeten worden aangepast om de deeleconomie (sharing economy) te faciliteren en het makkelijker te maken om producten als dienst aan te bieden (product-as-a-service). Het gebruik van single-use plastics moeten we snel kunnen reduceren, door een keten-aanpak met bijvoorbeeld statiegeld-regelingen en door eisen te stellen aan producten zodat verpakkingen worden ontworpen voor hergebruik. Daaraan zou moeten worden toegevoegd dat consumenten bij de aankoop van producten niet alleen eisen mogen stellen aan garantie, maar ook de mogelijkheid tot reparatie en hergebruik, middels een zogenaamd 'right to repair'. Bij een defect moet in plaats van volledige vervanging, reparatie de norm zijn om de levensduur van producten te verlengen.

In ons belastingstelsel zal bovendien een verschuiving moeten optreden waarbij we grondstofgebruik en de impact hiervan op het milieu belasten op basis van 'true pricing'. Dit zal gepaard kunnen gaan met een verlaging van de belasting op arbeid, zodat slimmer ontwerpen, onderhouden en recyclen daadwerkelijk loont⁷. Het principe 'de-vervuiler-betaalt' moet hierbij opgaan om zo aan het begin van de waardeketen niet extractie, maar het hergebruik van materialen te stimuleren. Dit draagt niet alleen bij aan de financiering van circulaire verdienmodellen maar helpt ook om nieuwe betekenisvolle banen te creëren, bijvoorbeeld in onderhoudswerkzaamheden, recycling of juist het opwaarderen van producten.

Bovengenoemde voorbeelden zijn stuk voor stuk liberale maatregelen die de transitie naar een circulaire economie versnellen door innovatie te stimuleren en zonder onnodige druk te leggen op winkeliers of de keuzevrijheid van consumenten. Zo creëren we verdienkansen voor Nederlandse ondernemers en industrie, nieuwe banen in de deeleconomie, maar sparen we ook het milieu. Bovendien verminderen we onze geopolitieke afhankelijkheid van landen die het merendeel van zeldzame aardmetalen bezitten. Om competitief te zijn in de 21ste eeuw zullen we niet alleen waarde moeten ontsluiten, maar ook moeten inzetten op behoud. De circulaire economie biedt hier een kans die we als liberalen moeten benutten.

Wij werken graag samen aan een bijdrage voor het volgend verkiezingsprogramma.
Graag vernemen wij uw reactie,

Thematisch Netwerk Liberaal Groen

⁶ European Union, 11 maart 2020: [The European Green Deal: Circular Economy Action Plan](#)

⁷ Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), 2017. [Fiscale Vergroening](#): belastingverschuiving van arbeid naar grondstoffen.

- Zie ook: Manifest Belastinghervorming voor de Circulaire Bouweconomie <https://ex-tax.com/circulairebouw/>

Aan: VVD Verkiezingsprogramma commissie en Tweede Kamerfractie

T.a.v.: Uri Rosenthal, Helma Lodders, Arne Weverling

Van: Thematisch Netwerk Liberaal Groen

Den Haag, 9 juni 2020

Betreft: Bouwen aan een duurzaam voedselsysteem

Beste Uri, beste Helma, beste Arne,

De BMH-werkgroep Naar een duurzamer voedselsysteem schrijft op 20 april j.l. aan de Tweede Kamer: **“Ons voedselsysteem is in de huidige vorm niet houdbaar en verduurzaming van het systeem vraagt aanpassingen van ons allemaal”**¹. In het rapport “Bewegen naar een duurzaam voedselsysteem” schrijft de werkgroep: “De hoeveelheid land en grondstoffen die voor productie en consumptie van voedsel worden gebruikt, vormt een bedreiging voor de biodiversiteit, en overmatige en ongezonde voedselconsumptie leidt tot een toename van obesitas en andere voedsel gerelateerde ziekten. Deze effecten op milieu, klimaat en gezondheid zijn niet in de prijs van ons voedsel verwerkt. De maatschappelijke kosten van ons voedsel zijn hoger dan wat we afrekenen in de supermarkt.”

Liberaal Groen deelt deze observaties en geeft in deze brief tien suggesties voor het verkiezingsprogramma mee:

1. **Wij kunnen de wereld voeden.** De wereldbevolking groeit van 7,3 miljard mensen nu tot 9,7 miljard in 2050. In 2050 is het calorieverbruik nog eens met 60% toegenomen. Dit vraagt om kennis en innovatie gericht op voedselproductie, -consumptie en -verspilling. Om te kunnen blijven exporteren moeten we **investeren in technologische innovatie en educatie**, bijvoorbeeld in toonaangevende instituten als de WUR en innovatiefondsen in AgriTech. Onze bijdrage hoeft niet uit voedsel te bestaan; ook aan export van technologie kunnen we verdienen².
2. **We moeten naar een circulaire landbouw** waarbij zo min mogelijk afval vrijkomt, de uitstoot van schadelijke stoffen zo klein mogelijk is en waar grondstoffen en eindproducten met zo min mogelijk verliezen worden benut. Ook in deze transitie kan Nederland een leidende rol spelen. Dit draagt bij aan het verdienmodel van Nederland. De overheid speelt een grote rol in het faciliteren van die transitie bijvoorbeeld als “leading customer”.
3. **De meeste liberalen waarderen een goed stuk vlees, maar de prijs is te laag.** Volgens een rapport van CE Delft is **een reële prijs voor vlees en zuivel** nodig³. Er zijn verschillende mogelijkheden om dit te realiseren. Liberaal Groen is voorstander van een systeem waarbij de vervuiler betaalt, idealiter door bronbelasting op bijvoorbeeld CO₂- en stikstofuitstoot in de hele keten.

¹ www.rijksfinancien.nl/bmh/bmh-10-naar-een-duurzamer-voedselsysteem.pdf

² www.mckinsey.com/industries/agriculture/our-insights/reducing-agriculture-emissions-through-improved-farming-practices

³ www.ce.nl/publicaties/2375/duurzaamheidsbijdrage-vlees

Dat stuurt gedrag: groente wordt dan goedkoper dan kip, en kip weer goedkoper dan lamsvlees⁴. Een alternatief kan zijn om te differentiëren met het BTW-tarief.

4. **De eiwittransitie is essentieel** om de wereld te voeden en de aarde niet uit te putten. Dit betekent minder consumeren van dierlijke eiwitten en meer consumeren van plantaardige of kunstmatige eiwitten (lab vlees). Nederland kan daar een leidende rol in spelen door onze bestaande innovatieve kennis uit te bouwen en te vermarkten, als speler binnen de “European Protein Strategy”. Dit draagt bij aan het verdienmodel van Nederland. Om deze transitie mogelijk te maken is een gelijk speelveld nodig voor dierlijke eiwitten enerzijds en plantaardige en nieuwe eiwitten anderzijds. De overheid speelt een grote rol in het faciliteren van die transitie.
5. **We moeten grootschalig denken en doen.** Het is een illusie dat we Nederland en de wereld kunnen voeden met extensieve landbouw. We moeten toe naar efficiënte productie van voedingsmiddelen op grote schaal. Daar heeft Nederland de beste kaarten voor, maar we dreigen op het vlak van voedsel efficiëntie te worden ingehaald door de VS waar stevig geïnvesteerd wordt in biotechnologie. De Nederlandse overheid moet ondernemers helpen met de transitie naar een voedselsysteem dat de wereldbevolking optimaal voedt en tegelijkertijd de ruimte geeft aan emissiereductie en klimaatadaptatie⁵.
6. **Ons eten komt van te ver.** Terwijl onze boeren 75% van hun productie exporteren, komt 50% van het voedsel voor consumenten van buiten Nederland. Een gemiddelde hap heeft 30.000 kilometer afgelegd voordat die op ons bord ligt. Zelfs ons voedsel dat op Nederlandse bodem is verbouwd, maakt vaak een lange omweg. Het wordt in het buitenland verwerkt tot hapklare producten die uiteindelijk hun weg terugvinden naar de Nederlandse supermarkt. We moeten onze boeren in staat stellen om hun waar meer in Nederland te verkopen⁶. De coronacrisis laat zien dat de geglobaliseerde voedselketen kwetsbaar is. Een betere afstemming tussen lokale productie en lokale afzet resulteert in een robuuster business model voor de landbouwsector. Het invliegen van vers voedsel uit het buitenland zonder een gebalanceerde prijs te betalen is niet eerlijk. Daar kunnen onze boeren niet mee concurreren. Hiervoor moet **productie en transport beprijsd** worden, bijvoorbeeld door een bronbelasting op CO₂-uitstoot.
7. **Een eerlijk internationaal speelveld voor onze boeren is nodig**, omdat we zoveel van onze productie exporteren en exotisch voedsel importeren. Vaak mogen boeren in het buitenland meer dan Nederlandse boeren, bijvoorbeeld op gebied van bestrijdingsmiddelen, antibiotica en dierenwelzijn. We moeten bereid zijn een level playing field te creëren binnen de mogelijkheden die bestaande (handels)verdragen (EU, WTO, etc.) bieden. Ook hier moet innovatie om efficiënter te produceren beloond worden.
8. **De biodiversiteit en de terugloop van insecten moet terug worden gebracht naar toen wanneer je over de Afsluitdijk reed, je twee keer moest stoppen om de voorruit te poetsen.** We moeten beter afwegen dat het grootschalig gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en antibiotica een negatieve invloed heeft op de biodiversiteit en volksgezondheid. Een teruglopende biodiversiteit beperkt ons vermogen om landbouwproducten te blijven leveren.

⁴ www.iedereendoetwat.nl/mogelijkheden/noten-en-peulvruchten

⁵ www.nrc.nl/nieuws/2020/05/14/de-landbouw-moet-juist-verder-intensiveren-a3999777

⁶ www.rabobank.com/nl/about-rabobank/foodforward/de-crisis-legt-de-kwetsbaarheden-van-onze-geglobaliseerde-voedselketen-bloot.html

Voedsel moet geproduceerd worden met het **laagst mogelijk gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en antibiotica**. Met de kennis en technologie die daarvoor nodig is, kan Nederland zijn exportpositie verder versterken.

9. **De uitstoot in de glastuinbouw moet omlaag.** Dit kan eenvoudig door verwarming te beprizen met de werkelijke uitstoot van broeikasgassen. Dit stimuleert dat we efficiënter omgaan met warmtebronnen, het bevordert innovatie en verschuift ons eetpatroon naar meer seizoensgebonden voeding. Als we de spelregels veranderen, heeft de overheid een rol om ondernemers te helpen met deze transitie, door bijvoorbeeld de financiering van innovatie. Liberaal Groen is geen voorstander van exploitatiesubsidies.
10. **Aanpak van stikstof is complex, maar hard nodig.** De afspraken in het Klimaatakkoord voor het cluster landbouw zijn beïnvloed door belanghebbenden. De dynamiek in het stikstofdossier toont aan dat hervorming van de landbouw complex is. Door de zure appel heen bijten is nodig, dus niet uitstellen, maar aanpakken. Ook hier speelt de overheid een rol om boeren te helpen die transitie te maken. Want als we de spelregels veranderen vanwege duurzaamheid, mogen ondernemers daar niet de dupe van worden.

Liberaal Groen roept de VVD op om in de volgende regeerperiode te onderzoeken hoe die aanpak in de landbouwsector beter af te stemmen is op de noodzakelijke transitie naar een toekomstbestendig voedselsysteem waarin natuur en landbouw beschouwd worden als bondgenoten. Wij gaan graag verder in gesprek over hoe dit vorm te geven.

Hartelijke groet,

Thematisch Netwerk Liberaal Groen